



<b>Kurum</b>	: Işık Üniversitesi
<b>Başlık</b>	: Fezziye Mektepleri Vakfı Kültür Konferansları
<b>Konuşmacılar</b>	: Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN, Said AKÇURA, M. Kâmil ÖZKARTAL
<b>Video Adresi</b>	: <a href="https://youtu.be/gvWJyBPqZwQ">https://youtu.be/gvWJyBPqZwQ</a>
<b>Yayın Tarihi</b>	: 02.11.2020



**Hasan Bülent Kahraman:** Bunu ortadan bu gerçeği ortadan kaldırmaya, saklamaya çalışsak da özünde, esasında kültür politik ve ideolojik bir yapıdır. Bu politik ve ideolojik niteliği kültürün iki türlü ele alınabilir. 1) Kültür, belli ideolojik kalıpları oluşturmak için kullanılabilir. Bir diğerinde de kültürün çözümlenmesi için bazı ideolojik, politik yönsemeler, yönelimler, yöntemler ele alınabilir. Fakat daha biraz daha kendi değerlendirme dinamiklerim, öğelerim açısından bakarsam kültürün daha Marxgil yorumlarını veya daha sosyolojik yorumlarını ben benimsiyorum. Bu da kültürün çok kaba, çok vulger bir anlayış içinde değil onlar çoktan aşıldı özellikle Pierre Clastres'in, ilkel toplumlarda da iktidarsız devlet yapıları üstüne birtakım analizleri ortaya çıktıktan sonra aşıldı, ama kültürün bir altyapı, üstyapı etkileşimi var. Yani maddi koşulların daima kültürü belirlediğini söylediğimiz andan itibaren az önce bahsettiğim çatışma düzlemlerini de bir ölçüde meşrulaştırıyoruz. Çünkü bu özellik bize aynı zamanda sınıf çatışmaları gerçeğini doğruyor. O da her sınıfın kendine ait bir kültürünün olduğu sonucuna bizi iletiyor. Bu itibarla da farklı sınıfların kendi aralarındaki iktidar mücadelesi ister istemez farklı sınıfların kendi sahip oldukları kültürel yapıları topluma hâkim hâle getirme mücadelesine dönüşüyor. Bu bakımdan tarihsel bilincin, ideolojinin oluşumunda kültürün diyalektik bazen öne giden bazen geride kalan bir rolü var. İnsan da kendi çevresiyle maddi, tarihsel, diyalektik bir ilişkiye sahip bu bakımdan bu nitelikleri taşıyan kültür insana yabancı olmaması gereken bir temele oturuyor. Burada kritik nokta şu kültür daima gelenekle geleceğin çatışması arasında teşekkül ediyor, şekilleniyor. Mutlak bir kalıcı bir geçmiş anlayışı kültürel planda söz konusu değil. Bu üstünde en çok durulan ve bizim de Türkiye realitesini incelerken üstünde duracağımız bir konudur. Geleneğin aynen sürekli olarak hiç değişmeden devamını düşünmek gibi bir kültürel pozisyonlama söz konusu değil. Geleneğin, yine özünde Marksist bir terim olan yeniden üretimi aslında özlenen, aranan, istenen bir unsur yani belli bir kültür birikiminden yararlanarak onu güncellemek, onu dönüştürerek yeniden üretmek çabası hemen hemen Türkiye'deki kültürel çatışmaların tamamının altında, arkasında bu dinamiği görmek mümkün. Ama tekrar edeyim kültürün özel olarak politik bir planda üretilmesi bu gerçeği bazen içerir bazen içermeyebilir. Geçmiş kültüre özel olarak yönelmek belli kültür kalıplarını ve yöntemlerini kabul etmek yönelmemek onu daha başlangıçta reddetmek gene belli kültür kalıplarını reddetmek veya kabul etmemekle ilgilidir. Bu bakımdan her iktidarın kendisine özgü bir yaklaşımla kültürel alanı yeniden düzenleme gayreti içinde olduğunu belirtelim. Peki, şimdi şuraya gelelim acaba bizde Tanzimat'tan beri devam eden, Tanzimat'tan beri devam eden bu kültür çatışmaları veya tamamen dikotomik, ikili bu kültürel yapı Batı toplumlarında da aynen böyle midir? Sorunun

cevabı: biraz evet biraz hayır. Hayır kısmı şu; Batı'nın büyük realitesi feodalite denen dönemi tarihin belli bir aşamasında tamamlaması ve oradan burjuvazi denen sınıfı tarih sahnesine çıkartmasıdır. Bugün bizim Batı kültürü dediğimiz zaman evet belli dönemlerde proleter kültüründen söz ediyoruz. Şimdi, bilhassa (az sonra değineceğim) endüstriyel kültürden söz ediyoruz, ama özü itibariyle Batı kültürü dediğimiz vakit aklımıza gelen feodal bir çekirdek etrafında yani dinsel bir çekirdek etrafında üretilmiş olan kültürel yapının daha sonra selüker bir anlayışla yeniden üretilmesi meselesidir. Bu bir yandan köylülüğün tükenişiyle, bir yandan ona bağlı onu belirleyecek şekilde feodalitenin tükenişiyle, bir yandan da burjuvazinin demin dediğim gibi (affedersiniz) sahneye çıkışıyla ilgili bir şeydir ki; burjuvazinin sahneye çıkışı biraz daha erken bir tarihtedir, ama Fransız Devrimi onun kendi iktidarını kurduğu bir dönem olarak kabul edilebilir. Şimdi, şunu söyleyeyim; Lefebvre, Karl Marx'ı incelerken ve onu nitelendirirken der ki; "Marx'ın arkasında üç olgu yer alır. Bunlardan birisi Alman idealist felsefesidir." Hegel'de nihai halini bulmuş olan Alman idealist felsefesidir. Peki, ikincisi geç Marx'ın son dönem Marx'ın ölmeden önce Kapital'i yayınlayan Marx'ın çok etkilendiği İngiliz ekonomi politiğidir. Peki, tamam Ricardo'dan devam eden gelenek içinde Marx'ın İngiliz ekonomi politiğine bakışı. Üçüncüsü de; "Fransız köylü ve sınıf savaşları tarihidir." Şimdi, bu benim söylediğim realiteyi yerli yerine oturtuyor. Yani Türkiye bu üç unsura tarif edildiği şekilde sahip bir toplum değil. Kendine özgü koşullarda modernleşmesini üretmiş bir toplum ama ne bunu yaparken Alman idealist felsefesine benzer bir gelenekle irtibatlı ne İngiliz ekonomi politiğine benzer bir gelenekle irtibatlı ne de bizde benim gençliğimde çok tartışıldı Osmanlı İmparatorluğu Batı'daki gibi bir feodal yapıya sahipti. Feodalite vardı yoktu, bu ayrı uzun bir tartışmadır, ama bunun Batı toplumuyla aynı olmadığı belli. Dolayısıyla Batı burjuvazisini oluştururken bir takım temel kültürel kabullerini gerçekleştirdi. Yani bir örnek kendi klasiklerini kabul etti değil mi? Bugün Fransa'da bizim klasiklerimiz var mıdır, yok mudur şeklinde bir tartışma olmaz! O, da klasiktir, bu daha klasiktir ya da klasikler kanonlar grubuna şunu da katalım şeklinde bir tartışma vardır, ama var mıdır yok mudur gibi böyle değillemeci bir tartışma Türkiye'de cereyan edebiliyor. Bundan 20 sene önce bile Türkiye bir grubun bizim klasiklerimiz yoktur dediği bir grubunda vardır dediği bir ülkeydi. Neden? Çünkü bizim orada olduğu gibi bir yerleşik bir burjuva kültürü, kurumsal bir burjuva kültürü yapımız isimleriyle ve diğer unsurlarıyla mevcut değil. Fransa'da da kübizm, sürrealizm çıktığı zaman kültürel planda tartışmalar yaşanmaktadır, ama bu temel kültürel değerlerin, isimlerin, dönemlerin reddi anlamına gelmez. Her ne kadar her arkadan gelen akım bir önceki gelen akımı reddetse onun büyüklerini veya kültür tarihinin değerlerini yok saysa bile bu bir geçiş dönemi meselesidir. Nâzım Hikmet, "Portreler" kitabında Abdülhak Hâmit'i, Yakup Kadri'yi daha birçoklarını yerden yere çalmıştır, ama sonra onların bir gençlik dönemi hevesi olduğunu ve kendisini temellendirmek için yapmak zorunda kaldığı, atmak zorunda olduğu bir adım olduğunu ifade etmiştir, kendi değerlerini kabul etmiştir. Orhan Veli'nin, Yahya Kemal'le ve Ahmet Haşim'le problemleri vardır. Ahmet Haşim'in "Göllerde bu dem bir kamış olsam!" sözünde hareket ederek "Bir de rakı şişesinde balık olsam," demiştir. Bir reddiyesi vardır, ama ben yakında bir edisyonu yayınlanacak kitabımda bu iki ustanın Yahya Kemal'in ve Orhan Veli'nin birbirlerini nasıl bir saygı ilişkisi içinde izlediğini göstermeye çalıştım. Dolayısıyla eğer bizim de daha yerleşik, geçmişi daha geriye giden bir burjuvazimiz olsaydı muhtemelen bugünkü kültür çatışmalarının önemli bir kısmını zaman içinde tamamlamış olacaktık. Bu tespit doğru veya yanlış yaptığım bu tespit bizi Türkiye meselesine getiriyor. Türkiye'deki kültür ikilemleri, savaşları, çatışmaları konusunun gerçeği nerede düğümlenir? Şimdi, bir kere her şeyden önce şunu ifade etmeliyim. Bu bir modernleşme tartışmasıdır yani eğer modernleşmenin keskin baltası Türkiye'deki bu tarihsel akışa saplanmamış ve onu ikiye yarmamış olsaydı muhtemelen biz bu şekilde bir kültür çatışması yaşamayabilecektik. Tarihi geriye dönük olarak değerlendirmek, irdelemek zor ama bir spekülasyon olarak böyle bir tespitte bulunabiliriz. Dolayısıyla mesele bir modernleşme tartışması. Modernleşme bizde ne zaman başladı? Bu da bitmez tükenmez irdelemelerden bir başkasıdır. Hiç kuşku yok Lale

Devri 17. yüzyıl bizde bu işin başlangıcıdır, ama bu işin kendi doğrularını oluşturması 1789 diye saptanabilir. O yıl III. Selim tahta çıkmıştır. III. Selim'in reformları bellidir. III. Selim, Fransa kralıyla o ülkede olanları yazışan, irdeleyen birisi ama yine altını çizerek söyleyeyim bu konuda önemli adımın, en önemli adımların atılması II. Mahmut dönemidir. Yani II. Mahmut dönemi daha sonra bizim büyük devrimlerimiz, reformlarımız olarak gördüğümüz hareketlerin tamamının başlangıcıdır. Kılık kıyafet devrimi gene yapılmıştır, alfabe devriminin yapılması düşünülmüştür. Bu ve buna benzer diğer birçok unsurlarla birlikte II. Mahmut dönemi bu hareketin kapısını aralamıştır, geniş ölçüde aralamıştır Tanzimat'la birlikte ama hiç şüphesiz bizim büyük toplumsal dönüşümümüz ve kendisine bağlı yeni kültür kurumları üreten dönüşümümüz Atatürk dönemiyle, yarın kutlayacağımız cumhuriyetle birlikte başlamıştır ve Tanzimat'tan itibaren gelişen literatür modernleşme literatürü Türkiye'de sosyal düşünce, toplumsal düşünce çerçevesi içinde yazılanlar incelenirse işte teceddüd, ıslahat, tanzimat, asrileşmek, muasırlaşmak en son tabiriyle de çağdaşlaşmak gibi terimlerin baştan itibaren, baştan itibaren konuşulduğu, ele alındığı ve bu literatüre, bu vocabulare katıldığı görülebilir. O zaman meseleyi biraz daha daraltabiliriz Batı'daki din meselesinden söz ettim. Bakın, 1872-1878 yani 19. yüzyılın sonuna doğru, son çeyreğine doğru Prusya'daki Almanya demektir esas itibariyle. Kiliseyle, kiliseyle toplum arasındaki, kiliseyle devlet arasında, Katolisizmle devlet arasındaki çatışmalardan konuşmamın başlangıcında söz açtım. Bu aşağı yukarı Türkiye'nin aynı konuları, aynı şekilde ele aldığı tarihlere tekabül eder, değil mi? 1839 Tanzimat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyet hemen hemen aynı tarihlerde aynı unsurlar bizde de cereyan ediyor, ama bizde çok uzun bir süre Batılılaşma faaliyeti başladıktan sonra Tanzimat sonrasında da Batı'da görülen, Batı'da görülen modernlerle ansıyanlar arasındaki çatışma. Bu daima cilt cilt ansiklopediler, cilt cilt kitaplar konusudur. O türden bir çatışma bizde yazılı olarak o kapasitede tabii ki cereyan etmemiştir. Şunu hemen belirtiyim bu tartışmanın bizde alevlenmesi, gelişmesi çok yeni bir meseledir. Şimdi, muhafazakârlık konusu irdelenirken siyaset biliminde belli birtakım koşullar sayılır muhafazakârlığı tanımlayacak. Bunlardan bir tanesi hiyerarşilerin hiyerarşilere gösterilen saygılardır. Bir diğeri Ancien Régime'n kadim yönetim biçiminin ihya edilmesi meselesidir. Bu bizde hemen hemen çok yakın tarihlere kadar hatta belki o anlamıyla cereyan etmedi. Yani bizde padişahlığı geri getirelim, hilâfeti geri getirelim türünden bir tartışma hemen hemen hiçbir dönemde cereyan etmedi. Dolayısıyla bizdeki tartışmanın daha kendine özgü bazı koşulları var. Ama şunu söyleyebiliriz modernleşmenin ve Batılılaşmanın olduğu her yerde kültürel kurumların yapılanmasını sağlayan laiklik önemli bir faktördür. İşte, o nedenle 1872'de Prusya'da olup bitenleri sözlerimin başında belirttim. Bu tarih Batı'da da bir gecenin içinde oluşmadı yani biz 1789 Fransız Devrimi'ni burjuvazinin sahneye çıkış dönemi diye ele aldık, ama o devrimden sonra devam eden devrim anlayışlarını da o kadar bilmiyoruz. 1830'da yani onların 2. zafer dediği bir takım toplum hareketleri var doğrudan doğruya krallığa dönük. 1848'de Komün Hareketi var. Fransa'yı tamamen ikiye bölmüş olan dolayısıyla Rönesans'tan geçerek Fransız Devrimi'nden geçerek bu devrimlerden geçerek oluşmuş bir sınıf savaşları içinde kendini kuran bir kültür dokusundan söz ediyoruz. Bu dokunun önemli unsurlarından birisi daima din. Kabuller manasında din, reddiyeler manasında din dolayısıyla bizde de mesele bir tarihten itibaren laiklik tartışması olarak devam eder. Türkiye'nin kendine özgü koşulları olduğunu söyledim. Benim kendi araştırmalarım, çalışmalarım içinde vardığım sonuçlardan birisi şu; bizde modernleşmeyi ne sınıflar kurdular ne sınıf savaşları kurdu yani verdiğim bu tarihe benzer bir tarih içinde teşekkül etmiş bir modernleşmemiz yok. Bizde modernleşme, bizde modernleşme belli bir elitin, belli bir grubun bu ihtiyacı tarif etmesiyle ve bu tarife uygun bir takım kurumları, yapıları önermesiyle ortaya çıkmıştır. Bu, şöyle bir sonuca bizi getiriyor veya ara konağa bizi getiriyor. Bizde bir merkez var. Şerif Mardin'in analizlerinden beri biliyoruz bir merkez var. Bu merkezin karşısında çevre var. Merkez nedir? Merkez nedir? Ben, Şerif Bey'in, Şerif Bey'in görüşlerini daha sonra yazdığım bir kitapta biraz daha ilerlettim, sanıyorum kendisiyle de bunu uzun uzun konuşmuştum. Merkeze ben İtalyan düşünür Antonio Gramsci'den

aldığım bir tabirle ‘tarihsel blok’ dedim. Tarihsel blok onu da daha kolay hatırlansın diye OBA yani ordu, bürokrasi, aydınlar diye tanımladım. Şimdi, ilginç bir şekilde bunu açıklayalım. Tanzimat’ta ordu yok. Tanzimat bizim literatürümüze mal olmuş bir olgudur. Tanzimat bürokrasisinin ki bu Tanzimat paşalarıdır ve onların etrafındaki... Oluşturduğu bir adımdır. Ordu bizde toplumsal tarihi veya toplumsal yapıları kurmakta etkin olmaya 1908’den hemen önce başlamıştır ve ondan sonra da devam etmiştir. Bizim modernleşme tarihimiz askeri modernleşmemizin tarihidir bunu da geçerken parantez içinde söyleyelim. Çünkü askeri modernleşme esas itibariyle teknoloji transferine dayanır. Teknolojiyi transfer ettiğiniz zaman da bir ideolojiyi transfer edersiniz. Onun altında yatan en önemli neden budur ve buna bir de ilave olan her iki dönemde de yani Tanzimat Dönemi’nde de II. Meşrutiyet Dönemi’nde de daha sonra Kemalist Dönem’de de entegre olan aydınlar vardır. Dolayısıyla merkez, ordu, bürokrasi ve aydınların oluşturduğu bir yapı. Çevre, çevre, çevre doğrudan doğruya halk ve taşra. İşte, aslında bahsettiğim dikotominin, çatışmanın, ikiliğin temel özelliği bu. Şimdi, bu ilerde bir süre sonra nasıl gelişecek ona da dönüp geleceğim, ama ona geçmeden önce şunu belirteyim. ‘Tarihsel blok’ dediğim bu ordu, bürokrasi ve aydınlardan oluşan kesimin kesin tercihi Batılılaşmadır ve kendi içinde dönüşerek devam eden bir laikliktir. Hemen çok önemli bir noktaya değineyim. Bizim modernleşmemiz transfer yoluyla modernleşmedir yani kurumsal temelde baktığımız zaman -transfer yoluyla bu literatürün önemli bir kavramıdır- transfer yoluyla hukuk reformu yapmışızdır değil mi? İtalyan, İtalya’dan kanun, İsviçre’de kanun, Fransa’dan kanun tercüme etmişizdir. Modernleşmemizin kurumları da transfer yoluyla modernleşmedir. Bu o kadar ürkülecek bir şey değil. Bunun tabii alt ayrımları var, analizleri var, ama özü itibariyle bu yapı Batı dışı modernleşme dediğimiz sistemin çekirdeğini meydana getirir. Yani bir Batı modernleşmeleri var. Bu zaten sonradan Eurocentric ‘Avrupa merkezci’ olması nedeniyle beyaz adamın mitolojisini kendine eksen alması nedeniyle çok eleştirilmiş bir yapıdır. Aynı zamanda koloniyel tarihi itibariyle çok eleştirilmiş bir yapıdır. Ama bir de onun karşısında transfer yoluyla o kurumlara alan Batı dışı modernleşme modelleri vardır. Türkiye bu modellerden birine sahiptir. Merkez daima Batı yanlısı ve laiklik yanlısıdır. Çevre daha gelenekseldir ve daima dinle merkeze nazaran çok daha yoğun dini gündelik pratiğinin içinde yaşayan, yeniden üreten bir ilişki içindedir. Burada da modernleşmeyi izin verirsiniz ikiye ayırayım. Yine daha önceki analizlerimde tespit ettiğim küçük literatür katkılarından biri olarak arz edeyim. Birincisi aktif modernleşmedir yani yol, köprü, baraj yani teknoloji optimizmi içinde sürdürülen modernleşme; bir de pasif modernleşme daha kültürel kurumlarla kendisini özdeşleştiren bir modernleşme anlayışı. Çevrenin siyaseti bizdeki tarihsel gelenek içinde daha aktif modernleşmeden yana merkezin modernleşmesi daha pasif bir kültürel kurum transferine dayalı modernleşmeden yana. Buradaki aktif-pasif herhangi bir lehte-aleyhte duruma katiyen tekabül etmez. Sadece temel metotların tercihinin tarif etmek için ortaya koyuyoruz. 1908 sonrası bu tartışmaların alevlendiği ve bugüne bağlandığı bir dönemdir. Bakınız 1912 yılında Yusuf Akçura bizim kültür tarihimizi, toplumsal düşünce tarihimizi çok etkileyen biliyorsunuz bir Kazan Türkü zaten o dönemin kültürel kurumlarını oluşturanlar kültürel tartışmalarını yapanların önemli bir bölümü Rusya’dan gelen Türklerdir; Ahmet Agayev, Yusuf Kemal Tengirşenk gibi. Yusuf Akçura onlardan biri yazdığı kitabın başlığı “Üç Tarz-ı Siyaset”, üç siyaset yöntemi. Nedir bunlar? İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük. Bunların ayrıntısına girmem, ama bugün İslamcılık var mıdır Türkiye’de? Var. Bugün Osmanlıcılık yerini muhafazakârlığa bırakmış durumdadır. Yani daha sert çekirdekli bir İslamcı anlayışla daha yumuşak çekirdekli bir anlayış ve Türkçülük Türkiye’de bugün milliyetçilik olarak Türkiye’de cereyan ediyor. Peki, Atatürk’ün düşüncelerimin babası dediği Ziya Gökalp’in yazdığı kitabın adını hatırlayalım “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”. Demek ki hadise daha teşekkül ettiği günlerde, dönemlerde bile kendi iç çatışmalarıyla birlikte oluşmakta idi. Yine Ziya Gökalp’e dönelim. Kültür çatışmalarını mademki konuşuyoruz söylediği şu; “Efendim, kültür dediğimiz şey o hars diyor Arapça kelime kullanarak hars diyor. Uygarlık ve medeniyet olarak ikiye ayrılır. Uygarlık, teknolojidir nerede varsa ve bir metottur nerede varsa almakta getirmekte

mahsur yoktur, ama medeniyet bize ait olması gereken bir husustur.” Yani bir çatışma düzlemi çıktı işte. Yani bizde Batı’dan efendim teknolojiyi alalım, rasyonalizmi Batı’dan alalım ama ne yapalım? Kültürü kendimiz üretelim bu ikisini birleştirelim. Ee böyle bir sosyoloji, kültür sosyolojisi henüz dünyada teşekkül etmedi. Teknolojiyi aldığınız zaman ona bağlı kültürel kurumları, ideolojiyi alırsınız. Marx, ideolojiye dünyanın eksik bilgisi diyor. Yani ideoloji, ideoloji, ideoloji, ideoloji dediğimiz şey o kadar da önemli değil çok önemli, her şeyden önemli, en önemli ama dünyanın eksik bilgisi! İdeoloji, dünyayı kendi optiğinden görür. Bir teknolojiye bağlı olarak gelir gider. O bakımdan teknolojiyi alalım, ama efendim biz ideolojimizi kendimiz üretelim bu pek olabilecek bir şey değil. Zaten Türkiye’deki çatışmaların bu hibrit modellerin, bu melez modellerin değil mi birebir bunu açıklayan tabir “Altı kaval üstü şeşhanedir.” Bu bir deyim değildir. Üretilen bir silahın eski kaval sistemiyle üretilen bir silahın şeşhanede yeni teknolojiyle üretilen üst namlu kısmıyla bütünleşmesidir. Gecekondu bunun bir uzantısıdır ve ben her zaman söylerim gecekondu sadece bir mimari sistem değildir bir düşünce sistemidir. Hepimiz gecekondu yapıyoruz kendi küçük hayatlarımızda onun yanına onu, onun yanına onu, ötekinin içine onu koymak, kurmak suretiyle. Bu bizim kendi kültürel yapımızın doğurduğu bir sonuç ve bize intikal etmiş olan bir sonuç. Peki, bu çatışmayı çözmekle uğraşmayan hemen hiçbir toplum düşüncesi insanı bizde yok. Ziya Gökalp, uygarlık medeniyet diyor. Peki, Ahmet Hamdi Tanpınar “Biz bir medeniyet inkırazı yaşıyoruz.” diyor. İnkıraz bunalım demek. Bunu çözenin yolunu arıyor değil mi “Huzur” romanı ve diğer yazıları bu. Kemal Tahir, bu sorunu çözmek için Osmanlı’da Asya tipi üretim tarzı vardır, biz Batı’dan farklıyızdır. Dolayısıyla bizim kendi kurumlarımız, yöntemimiz, düşünce sistematiğimizde farklı olmak zorundadır deyip bunların üstüne kerim devlet anlayışını oturtuyor. Peki, benim ustam Attilâ İlhan “Hangi Batı?” kitabını yazıyor Batılılaşmayı eleştiriyor. Ulusal bireşim -bireşim sentez demek- ulusal sentezi öneriyor. Ziya Gökalp’ten de daha farklı şeyler söylemiyor. Yani Batı’dan yöntemi ve teknolojiyi alalım, ama kendi geleneksel kültürümüzü daima onların içinde çekirdeğinde bulunduralım. Cemil Meriç, “Umrandan Uygarlığa Geçelim, Uygarlıktan İrfana Geçelim” diyor. Bunlar kitaplarının adları. Yahya Kemal, Yahya Kemal, bütün bunları özetleyecek biz söz söylüyor: “Mektepten Memlekete Gelelim.” diyor. Yani Batı’da gezdik, tozduk, yöntemleri öğrendik, her şeyi öğrendik memlekete gelelim. Bendeniz bir kitap yazdım “Yahya Kemal Rimbaud’u Okudu mu?” diye. Rimbaud’u okudu. Rimbaud’u okumuş Mallermé’den hemen ölümünden hemen sonra Paris’e düşmüş Yahya Kemal Moreas’ta o kahvede oturuyor Heredia’yla ahbablık ediyor ama gelip divan edebiyatı tarzında şiirler yazıyor, ama bu arada da modern Türkçenin kurucusu oluyor. Şimdi, Yahya Kemal tarih ve yurt bilincini vurguluyor. Albert Sorel’in öğrencisi olmuş. Nasıl bir yurt tanımı yapmalıyız? Yurt sadece bir ırka vesaireye ait değildir kültürler yelpazesine aittir, diyor ve kendi gök kubbemiz altında bunları yapalım, çağrısında bulunup kitabına bu adı veriyor yani mektep Batı memleket yerlilik. Yerlilik ne? Klasik kültürümüzün, klasik saray kültürünün yeniden üretimi. Derken efendim, Atatürk, İnönü (affedersiniz) dönemi Niyazi Berkes, Attilâ İlhan örneğin Atatürk dönemiyle İnönü dönemini birbirinden kesin çizgilerle ayırırlar ve derler ki; “Atatürk dönemi daha ulusal bir dönemdi, Ama İnönü döneminde biz ulusal kaygılarımızı bir tarafa bırakıp motamot bir Batı taklitçiliğine girdik.” Hatta Attilâ İlhan, klasiklerin bu manada çevrilmesini, Köy Enstitülerini vesaire şiddetle eleştirir. O zaman şöyle bir noktaya geliyoruz. Peki, bu ayrışma Batı, Batıcılık, gelenekçilik ayrışmasında sert Batılılaşmacılar var mı? Var, Abdullah Cevdet var. İctihad dergisini yayınlıyor. Atatürk, Abdullah Cevdet’in bu İctihad dergisinin çok yakın bir takipçisi. 1912 yılında Kılıçzade Hakkı Bey, bu dergide bir makale yayınlıyor. Makalenin adı “Pek Uyanık Bir Uyku”. Burada 14 madde 12 madde halinde Atatürk’ümüzün reformlarını sıralıyor. Savaş bittikten sonra Atatürk, Abdullah Cevdet Bey’i davet ediyor, milletvekili oluyor. “Yok, Paşam ben konumumu değiştirmem.” deyince Abdullah Cevdet, Kılıçzade Hakkı’yı milletvekili yapıyor. Hatta bir anekdot bugün bir televizyon programında da anlattım. Bir anekdotta Kılıçzade Hakkı’yla bir yerde karşılaşınca “Üstat, devrimlerin kaçınıncısındayız?” diyor. Yani 12, 14 madde halinde var ya. Bunun

bir devamı var yine işte bu sentezcilerin çok eleştirdiği Mavi Anadoluçuluk. Yani Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkcısı, Azra Erhat Batı kültürü, Batı hümanist kültürü, Rönesans kültürü, İyonya kültürü Anadolu'da yerleşmiş bütün uygarlıkların bize ait olduğu iddiası. Bakın, orada da yine bir sentez arayışı her şeye rağmen mevcut. Bütün bunların karşısında bir de 1970'lerden itibaren karşımıza çıkmış olan bir Batı karşıtı model var Türk İslam sentezi. Aydınlar Ocağı tarafından 1970'lerde şekillendirilmiş, 1975'ten itibaren ders kitaplarının, ders kitaplarının yazılmasında yeniden yazılmasında çok etkili olmuş ve o günden bugüne kadar etkisini kendine kadar koruyarak devam eden bir model, bir yaklaşım, bir tercih. Şimdi, o zaman bunları ayırmak lazım. Merkez, kültürel Batılılaşma yanlısı, çevre teknolojik Batılılaşma yanlısı. Merkez, yüksek kültürden yana yani klasikler ve Batı kültürünün temel faktörleri; çevre geleneksel kültürden ve son zamanlarda -ona bir cümleyle değineceğim- ortaya çıkmış bir akım olarak Osmanlıcılıktan yana. Merkezdekiler, merkez kurgulanan bir Batıyı tahayyül ediyor, bunu belirtelim. Her giden bir Batı günlüğü yazmıştır, bir Batı seyahatnamesi yazmıştır. Yani ben bunların hepsini okudum, hepsine yakınına okudum hepsi diye bir şey yok tabii matematik olarak. Peyami Safa gidiyor bir buçuk ay kalıp geliyor ve "Büyük Avrupa Anketi" diye kitap yazıyor. Yani bir buçuk ayda gördükleriyle Avrupa şudur Avrupa budur diyecek şekilde bunları ortaya koyuyor. Ahmet Mithat Efendi onlardan evvel gidiyor. Onlardan önce Tanzimat paşaları büyük elçi olarak Avrupa'ya gidiyor. Bunların hepsi gördüklerinden hareketle, o küçük kırıntılardan hareketle bir puzzle, bir lego kurgusu gerçekleştiriyorlar. Buna oksidentalizm diyoruz Batı'nın muhayyel bir şekilde kurgulanması. Öbür tarafta ne var? Öbür tarafta da kurgulanan bir geçmiş var yani Osmanlılık var. Batı'nın, Batı'nın bizzat kendisinin benim de içinde olduğum çevrelerde en çok eleştirdiği kavram oryantalizmdir. Edward Said, 1979 yılında "Oryantalizm" kitabını yazdı ve hadise bambaşka bir noktaya gitti. Oryantalizm bazen toplumun kendi kendine hayali bir Doğu kurgusuyla bakması anlamına gelir, gelir devrimler döneminde bu bizde de olmuştur. Ama şimdi muhafazakârlar oryantalist bir yaklaşımla olmayan bir geçmişi tarif ediyorlar olmayan bir geçmiş. Kendi realitesinden kopuk bir geçmiş. Dizilere bakın ne öyle bir Kanuni var ne öyle bir Fatih var ne öyle bir Selçuklu var ne öyle bir dönem var. Var tabii ki, tabii ki var bunların scholarları var, bunların doktorları var elbette ama diziler üstünden gelişen bir muhayyel, mutasavver, imajinel bir Doğu tasavvuru bir kendi geçmişimiz, bir ecdad tasavvuru dolayısıyla bir oryantalizm formülü. Dolayısıyla merkez genel olarak kendisine hadi politik kısmını da söyleyelim sol diye nitelendirmiştir 70'lerdeki tartışma buydu. Çevre de kendisini sağ olarak nitelendirmiştir. Şimdi, bütün bunlar bizdeki kültürel yapının bileşenleri, bu çatışmaların temel öğeleri. Son dönemde değişen ne var denirse buna bir nebze değindim. Aslında genel olarak değişen bir şey var. 1960'tan itibaren veya 1950'den itibaren dünya, kültür endüstrisinin tesiri altında. Dünya popüler kültürün tesiri altında değil mi? Frankurt Okulu felsefecileri daha doğrusu sosyologları her ne kadar "Minima Moralia"yı Adorno yazdıysa da Benjamin'in döne döne okuduğum metinleri felsefi metinler olarak görülürse de bunlar aslında sosyologlardı. Habermas onların son temsilcisi olarak berhayat. Bunlar 1940'lardan itibaren 30'lardan itibaren gelişen kitle iletişim araçlarının kültür, toplumsal kültür oluşturma üzerindeki etkisini ele aldılar ve bunun II. Dünya Savaşında ve sonrasında nereye evrildiğini, hangi boyutlara eriştiğini ortaya koydular. Bunlar erken dönem çabaları. Çok değerli metinler ürettiler, çok değerli bakış açıları ortaya koydular, ama dünya gerçekten de 1945 sonrasında böyle bir yapının içine girdi. Türkiye'de de bu aynen cereyan ediyor. Türkiye'nin bir farkı var bunu söyleyerek bitireceğim bugünkü toplumsal yapı bu kültürel kurumlar arasında neye tekabül eder dersiniz veya bu çatışma içinde nereye oturur dersiniz. Cevabım şudur; Türkiye, son otuz yılda, yirmi beş yılda hâlâ kırsal alanın, çevrenin göçünü şiddetle yaşıyor. Dolayısıyla bugün ortaya çıkan kültür kurgularını bu kırsal alandan metropole göçen büyük kitlelerin kendi tercihleri etrafında görmek ve aramak gerekir. Burada popüler kültür çok önemli bir rol oynamaktadır. Popüler kültür ikiye ayrılmıştır bugün. Bir kültür endüstrisi üstünden gelişen daha seçkin bir yapısı var değil mi Zeki Müren

bizdeki örneğiyle? Bir bunun daha alt katmanı diye görülebilecek arabesk modeli var. Lümpen kültürü var. Hiçbir sınıfsal yapıya oturamayan bir insanın biraz ortada kalmış bir insanın yarattığı kültür ve toplumsal dinamizm, koşul ve duruş veya varoluş söz konusu. Bir üçüncüsü de geleneksel kültürün kendine özgü bu sosyolojik yapıyla bütünleşerek baştan beri saydığımız bugün hâlâ ve belki de daha şiddetlenerek devam eden bu kültürel ikilemler dünyası içinde kendini ifade etme çabası var. Efendim, beni dinlediğiniz için hepinize yürekten teşekkürler ve saygılar sunuyorum.

**Said Akçura:** Sayın Profesör Kahraman, ne kadar teşekkür etsek az diyeceğim bu benim kişisel izlenimim. Gerçekten bir kültür ziyafeti oldu, bir entelektüel ziyafet. Yüzyıllardan ötesinden getirdiniz günümüze kadar diğer yandan Batı'yla Doğu'yu karşılaştırdınız. Batı'nın değişik aşamalarındaki toplumlarından bizim Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki toplum katmanlarına getirdiniz konuyu, çok değişik isimleri vurguladınız. Bunlar tabii bizim daha fazla düşünmemiz, daha fazla okumamız için çok çok değerli uyarılar 'stimuluslar' diyeceğim. Şimdi arzu ederseniz sizin içinde uygunsu soru-cevap kısmına geçelim. Eğer konuklarımızdan sormak isteyenlerimiz varsa bize lütfen iletinler. Ben onu buradan okuyarak size iletmeye çalışacağım Sayın Kahraman.

**Hasan Bülent Kahraman:** Hay hay efendim, memnuniyetle.

**M. Kâmil Özkartal:** Sait Bey, müsaade eder misiniz?

**Said Akçura:** Çok güzel olur, Sayın Kâmil Bey.

**M. Kâmil Özkartal:** Sayın Hocam, çok teşekkür ederim gerçekten Said Bey'in söylediği teşekkürlere ben de katılırım, ama söylediklerinin bazılarına tam da katıldığımı söyleyemeyeceğim. Şunu da anlatmak isterim. Doğrusu bir düğüm içinde olduğumuzu düşünüyorum. Siz düğümü iyice de sıkıladınız gibi bir his var içimde çünkü çözülmeyecek bir konuma geliyoruz. Bizim Işık Lisesinde galiba 8. sınıfta yurttaşlık bilgisi diye bir dersimiz vardı. O dersimize Mümtaz Tarhan gelirdi dönemin belediye başkanı ve valisiydi.

**Said Akçura:** Hatırlıyorum.

**M. Kâmil Özkartal:** Bir Cadillac araba, Harley-Davidson önde arkada iki polisle birlikte gelirdi. Bizi etkilerdi o. Söylediklerinin doğru olduğunu peşinen kabul ederdik. O derdi ki;

**Said Akçura:** Hatırlıyorum, benim hocalarımdandı.

**M. Kamil Özkartal:** "Yurttaşlık -dersin adı o ya- yurttaşlık, tasada ve sevinçte bir olan insanların oluşturduğu bir kavramdır." Şimdi, bir süredir bakıyorum hani ben de neredeyse yetmiş oldum oluyorum ya, bir süredir galiba yirmi küsur yıldır tasada ve sevinçte birbirinden %50 ayrılmış bir gruplar haline geldik. Açıkça söylemek gerekirse dini, dini, dini birinci derecede (nasıl diyeyim o sözü) birinci derecede önemli kılan, çıkış noktaları sadece din olan bir grupla çıkış noktaları hiç din olmayan bir iki grup olduk. Halbuki özellikle mesela Almanya'da, İsviçre'de belki biraz da Fransa'da en dinle ilgili olmayan, hiç din tanımayan, Allah tanımayan insanlar din kültürünü fevkalade bilirler, kavramları bilirler. Biz de o da yok yani inanılmaz bir uçurum haline geldi bu iş! Bunu çözenin valla mümkün olduğunu pek düşünmüyorum. Bir küçük soru daha ilave etmiş olayım çünkü ben bu soruyu Profesör Mimar Sedat Hakkı Eldem Hocama sorardım. O bizim için Sinan'dı sonra birkaç hocama daha sorardım cevaplarıydı, ama doğru dürüst anlamazdım. Bir dönemde biraz önce gecekondudan bahsettiniz ona ek olsun diye bir dönemde Edirne evleri harikadır hocam bilirsiniz. Bursa evlerini konuşmuyoruz, Erzurum evleri, Kars evleri, hele o Diyarbakır hele Mardin'deki evler, Antalya evleri, İstanbul'dakileri söz etmiyorum bile orası belki payitaht diye. Oradan geldiler

İstanbul varoşlarına yerleştiler. Çok çok kötü şeyler yaptılar yani bu koşulların kötülüğünden miydi? Mardin'in köyünde çok iyi koşulları vardı onun için İstanbul'a geldiler. Mardin'de harika evler yapıyorlardı. Aynı adamın, aynı Mardinlinin oğlu, kızı bu evleri yaptılar. Hocalarımın hemen tamamı bu sanayileşme devrimi sırasındaki şehirleşmenin getirdiği kültürsüzlük diye anlatırlardı. Pek inanmazdım. Uzun oldu kusura bakmayın heyecanlandım, tekrar tekrar teşekkür ederim Hocam.

**Said Akçura:** Kâmil Bey, çok teşekkür ederiz. Buyurun,

**Hasan Bülent Kahraman:** Efendim, Kâmil Bey birinci sorusunun cevabını kendileri verdiler. Bu nasıl olacak bu çatışma çok kötü bir yere gidiyor, dediler. Benim ona bir popüler cevabım var. Vereyim mi vermeyim mi diye düşünüyorum, ama vereyim ben her şeyi dışa vuran, açıklıkla ifade eden birisiyim. Cumhuriyetimizin, cumhuriyetimizin, 97. yılını tamamladık 98'e girdik, geçiyoruz yarın. İki sene sonra da 100. yılını kutlayacağız. Ben, cumhuriyetin 200. yılında bu sorunların tamamen çözüleceği kanısındayım. Tamamen sözün gelişi olarak kullandığım bir kelimedir. Nedeni şu bize çok benzeyen toplum aslında Fransa değildir Amerika'dır. Bakın, ben demin şey söyledim dedim ki Fransa'da kimse klasiklerimiz var mı yok mu nedir diye sormaz. Şimdi, Kamil Bey şöyle buyurdular, dediler ki; "Efendim, Fransa'da ateist adamda dinin kurallarını bilir." %100 böyledir, sebebini arz etmeye çalıştım. Çünkü kültür o Ortaçağ'da teşekkül etmiş olan dinsel çekirdeğin özün etrafına örülmüş bir ettir, bir iskelettir dolayısıyla onu bilmek zaruridir. Yani Stabat Mater yazmamış hiçbir büyük Batı kompozitörü yoktur. Yani Requiem yazmamış hiçbir büyük Batı kompozitörü yoktur. Bunlar dinsel bir çekirdeği alıp işte Requeim, işte Mater Dolorasa acılı Meryem bunu alıp bunun etrafına büyük bir sanat örmüşlerdir. Max Ernst'ün fotoğraflarında sürrealist veya Alman dışavurumcularının resimlerinde hâlâ bu dinsel referanslar, göndermeler mevcuttur. Biz kendi radikalizmimiz içinde bunu erteledik, bir paranteze aldık. Fransa'da bunu aynen böyle yaptı uzun bir dönem değil mi? Laiklik dediğimiz hadisenin Ferry yasalarıyla Fransa'da devreye girmesi 1905-08 sonrasındır. Yani 1789'da laik olmadı Fransa o kanunları getirdi. Aynen bizde olduğu gibi bir merkez tarafından o kanunları getirdi, eğitim sisteminde uyguladı, ama bugün hâlâ gidin birçok lisenin üstünde 'lise laik' yazar. Bir de Katolik liseleri var. Bunların hepsi Fransa'da milli eğitim bakanlığının kontrolü altına alınmıştır. O ayrı bir mevzu ama onların dinle olan ilişkisi bu demin arz ettiğim 89, 1830, 1848 III. Napolyon reformları, Paris şehrinin yeniden yapılması ardından gelen akımlar, hareketler sonunda 1989'da 200 yıl önce kafasını kestikleri kraldan özür dilediler ve kendi büyük barışmalarını yaşadılar. Muhtemelen bizde bu dönüşmeler içinde sentezlerimizi yapa yapa, yapa yapa ilerleyeceğiz. İşte göçleri tamamlayacağız, kentleşme biraz daha gelişecek ve biraz daha birbirine yakışan temel isimlerde kabul gören bir kültür modeli oluşturacağız. Her zaman söylerim Nâzım Hikmet dersiniz karşısına Necip Fazıl'ı koyarlar. Ben de her zaman derim ki Nâzım Hikmet'in karşısına Necip Fazıl veya Mehmet Âkif'in karşısına Tevfik Fikret koyulamaz. Bunlar dünya görüşleri, bunlar temel tercihleri, kültürel kaynakları ve ideolojik çabaları itibarıyla birbirine yakın iki insan değil ki bunları biz birbiriyle karşılaştıralım. Bakın, çok basit bir mantık hatasını bile bu konuda aşamıyoruz. Yani Attilâ İlhan'la şair olarak Nâzım Hikmet'i veya Melih Cevdet Anday'la İlhan Berk'i karşılaştırırız. Bunlar aynı alanda çaba göstermiş insanlar ama Cahit Zarifoğlu'yla İlhan Berk'i karşılaştırmak diye bir şey söz konusu olabilir mi? Etkilenmeler olmuştur o ayrı. Mallermé'den de insan etkileniyor veya insan Baudelaire'den de etkileniyor o ayrı bir mesele. Dolayısıyla işte bu benim çatışma veya 'Kultur Kampf' kültür savaşı dediğim aşamayı belki bütün bu gelişmelerle birlikte önümüzdeki dönemde aşabileceğiz. Benim geleceğe dönük beslediğim umut bu. Bunun, bunun, bunun kendi entelektüel tercihlerim doğrultusunda tartışmasız bir şekilde laik, tartışmasız bir şekilde demokratik bir platformda ilerlemesi koşuluyla. Ben, 1991'de Kültür Bakanlığına danışman olmuştum. O zaman yazdığımız bütün metinlerde biz demokratik kültürden söz ederdik. Bugün demokratik kültür sözü eden var mı sokakta veya yazılı basında veya... Bu



erozyonu hazırlayan başka nedenler var. Eğitim sistemimizi analitik olmaktan çıkarttık. Basınımızın hâli ortada, bizim kişisel olarak gündelik hayatımızda kültürle ilişkimiz belli. Kendi klasiklerini, kendi bilmem veya işte Batı klasiklerini okuyarak yetişmek sizin çağınızda da, benim çağımda da bir zorunluluktur. Böyle bir tercihin, böyle bir kabulün içinde değiliz. Ben, eski bir matematikçi mühendis olarak -burada Onur Hocayı gördüm Mühendislik Fakültesi Dekanımız- hâlâ matematik problemleriyle biraz uğraşırım. Geçen günlerde yani son günlerde eşim de benimle uğraşiyor tabii bunun üstüne. Bu üniversite sınavında çıkan sualleri çözüyorum ya bunların matematikle filan ilgisi yok! Bunların matematik cambazlığıyla ilişkisi var. Onun yanına bir o koyun bu böyle olduğu zaman onun yanında... hiçbir analitik yanı yok! Asıl düşünceyi zorlayan, insanları düşünmeye analiz etmeye yönlendiren sorular sosyal bilim soruları. Bu kadar bir pasaj verip, okuyup, anlattırıyorlar. Fransa'da hâlâ Le Monde gazetesini alırım. Yılın belirli günü bakalorya sınavı merkezidir, yapılır. Bakalorya sınavında sorulan felsefe soruları Le Monde gazetesinden 1. sayfasından yayınlanır ve ülkenin felsefecileri bunu tartışır, bunlarla ilgili makaleler yazarlar. O soru doğrudur, o soru böyledir, o sorunun cevabı şudur, budur diye dolayısıyla felsefeyi eğitim sisteminden çıkardığımız zaman, analitik düşünceyi eğitim sisteminden uzaklaştırdığımız zaman böyle bir yahut bu türden kültür sorunlarıyla karşılaşmak hele bir de kültür sosyolojisini kendi dinamiklerini üst üste koyunca kaçınılmaz. Ama bunların aşılacağına dönük bir umut besliyorum, eski bir tabirle ummak istiyorum. Ben de uzattım, özür dilerim.

**Said Akçura:** Sayın Kahraman, kesinlikle uzatmadınız bu düşünceye katılamayacağım. Bu arada saatlerce beklediğimiz sorulardan biri geldi. Müsaadenizle onu okuyacağım; soru Ertuğrul Bul adlı bir şahıstan "Hasan Hocam, dilinize sağlık. Araba kullandığım için kameramı kullanamadım, ama eşimle birlikte keyifle dinledik. Sorum şu; On yıllardır kırsaldan kente göç vardı. Çevre merkeze geliyordu şimdi de merkezden Batı'ya yoğun bir beyin göçü var. Bu durum merkez-çevre çatışmasını daha da uzatacak mıdır?" Buyurun,

**Hasan Bülent Kahraman:** Efendim, Ertuğrul Bey bizim genel sekreterimiz. Kendilerine teşekkür ediyorum yeni başladılar göreve. Ben, şunu belirteyim az önce ifade etmiştim merkez-çevre meselesini şimdi Batı'ya beyin göçü o bambaşka bir konu. Ona gelelim ama merkez-çevre arasındaki ilişkiyi Şerif Mardin'in tanımlarından sonra ben de biraz yeniledim. "Türk Siyasetinin Yapısal Analizi" diye bir kitabın, kitabımın iki cildini yazdım. Üçüncü cildinin birinci versiyonunu yazdım bilmem yazar mıyım yazmam mıyım pehlivan tefrikası gibi dördü de o zaman yazmak gerekecek. Onun 1. cildinde Şerif Mardin'in geliştirdiği bu merkez-çevre ilişkisini şöyle yorumladım. 1970'de Şerif Bey o makaleyi Develles diye Amerikan Amerika'da bir dergide Amerikan kurum dergisinde yayınladı. Edward Shils diye bir sosyoloğun kavramlarıdır aslında merkez-çevre. Onu Türkiye'ye uyarladı. Ben sosyolojik değişimleri mütalaa ederek biraz bunlarla ilgili saha çalışması değil ama saha gözlemleri yaparak şöyle bir sonuca vardım. Şimdi küreselleşme ve Batılılaşmanın işte Ertuğrul Bey'in sorduğu soru türünden Batı'ya dönük beyin göçü, zamanında Batı'ya dönük iş gücü bizi bu sosyolojik yapı içinde nasıl etkiledi? Çok ilginç sonuçlara ulaştım. Onları o kitapta yazmıştım. Şerif Bey'e sundum, okudu kitaba bir önsöz yazmak istedi. Ben bundan geri durdum. Bugün pişmanım onu kabul etmediğim için yani reddetmedim ama böyle bir şey katiyen yapamam nasıl yaparım o ayrı. Ama o zaman kabul etmemiştim onu veya işte yani uzak durmuştum o tabir doğru. Şunu söyledim 'Artık merkezde bir çevre var, çevrede merkez var.' Şimdi ne demek istiyorum çok kısaca açıklayacağım. Bu göçler İstanbul'un etrafında burada bir arada bulunduğumuz dostlarımızın belki çok azının bildiği yeni uydu kentler oluşturdu. İstanbul'un nüfusu bugün 20 milyon mu, 25 milyon mu bunu tartışıyoruz. 16 milyon diyen de var, 20 milyon diyen de var, 25 milyon diyen de var. Şimdi o uydu kentlerde ne olup ne bitiyor? Orada hangi kültürden söz edeceğiz? İstanbul merkez yani coğrafi anlamda coğrafya anlamından mekân, uzam, yerlem anlamında İstanbul'da çevreler var, çevreler var. Şimdi, öbür taraftan ben Anadolu'ya çeşitli sebeplerle çok gittim, bu çalışmalar içinde

gittim. En ücra yerlerde bile yurtdışında okumuş, gelmiş oralarda sanayi yapan, orada ticaret yapan ve hiç iç piyasayla irtibat kurmadan yurtdışıyla ticari ilişkisini sürdürenler gördüm. Bunlara bir dönem Anadolu Kaplanları dendi sonra Anadolu Sermayesi dendi bu da çevredeki merkez. O insanlar çok daha gelenekçi, çok daha dindar ama bu insanların bizim konuştuğumuz anlamda klasik anlamda gelenekçi ve dindar olduğunu düşünmekte zor. Çocukları Amerika’da okumuş. Onların bir bölümü benim öğrencilerim oldu. Onlarla daha yakın temasta bulundum. Dolayısıyla bugün bu merkez-çevre etkileşimi kendi büyük yatağında akmayı sürdürüyor, ama öbür tarafta da merkezde değişimi oluşturan bir takım çevre hareketleri var. O yüzden merkezlerdeki kültürel ikilemler daha görünür hale geldi. Çevrede de merkezler var. Bir cümle söyleyip bitireyim aslına bakarsanız bu bugünün meselesi de değil. Benim Türkiye’de ben siyaset sosyolojisi yapıyorum. Daima söylediğim, eksik bulduğum, eleştirdiğim bir nokta var. Kentlerin monograflerinin modernleşme monograflerini çalışmadık. Ne demek istiyorum? Antep’e gittim, Hozat’a gittim, Hınıs’a gittim, efendim Bayburt’a gittim. Her yere gittim birtakım eczanelere girdim, bir takım dişçilere girdim nereye girdimse girdim. Orada bazı eski insanların resimlerini gördüm. Orada gördüğüm halktan farklı. Bunlar kim? “Dedem diyor, Galatasaray Lisesini bitirmiş, eczacılık okumuş, gelmiş burada eczacılık yapmış.” diyor. “İttihat Terakkinin kurucusu olmuş,” diyor, “Sonra Kurtuluş Savaşından İstiklâl Madalyası kazanmış.” diyor. Bizim Kurtuluş Savaşımızın dünyanın en önemli meselelerinden biri belki Kurtuluş Savaşımızın sentezleri var, iç çatışmaları var, ama hiç şüphe yok ki Kurtuluş Savaşı bu Osmanlı’nın son dönem, son dönem teknolojik değişiminin getirdiği bu insan tipolojisinden büyük ölçüde yararlandı. Cumhuriyet devrimlerinin Anadolu’da kabul görmesinin en azından sosyolojik bir tabir kullanayım ‘ara konak olarak’ intermediate host olarak transferi bu insanlar aracılığıyla oldu. Bugün de ona benzer birtakım olaylar var. Onlar daha Batıcı daha demin tarif ettiğim nitelikteydi. Bugün belki biraz daha gelenekçi, belki biraz daha dindar, biraz daha dindar ama hiç şüphe yok ki daha öncekilerden epeyce farklı bir nitelik taşıyor. O yüzden çevredeki merkez kendine göre bir sosyoloji geliştiriyor. Merkezdeki çevre biz onları daha fazla görebiliyoruz bazen şikâyet ediyoruz, yakınıyoruz merkezdeki çevre kendine özgü bir sosyoloji geliştiriyor. Dışarı giden beyin göçünün de ben bu doğrultuda bir etkinlik göstereceği kanısındayım. Teşekkür ederim.

**Said Akçura:** Açıklamalarınız için teşekkürler Sayın Kahraman. İki soru daha var ilgi artıyor. Bir tanesi İsmail Türkoğlu’ndan “Sayın Akçura, iyi akşamlar, Sayın Kahraman’a sorum şudur: Türkiye’de toplum olarak içinde bulunduğumuz durumda aydın kime denir? Aydının hâlâ bir misyonu kalmış mıdır, toplumdaki yeri nedir? Teşekkür ederim.” Buyurun,

**Hasan Bülent Kahraman:** Şimdi, efendim benim yazmayı düşündüğüm yüzlerce kitaptan birisi de bu. Bu entelektüeller teorisi, belki bu konulara kafa yormaya başladığım ilk günden beri hayatımı etkilemiş bir konudur. Bu zaman zaman bize en yakın aydın modelini üretmiş ülke olan Fransa’da alevlenir. İkide bir de Magazin Literatur’un üzerine bakarım, ikide birde Le Nouvel Observateur üstüne bakarım, efendim ikide birde hatta Time dergisinin üstüne bakarım efendim ‘Fransa’da kültür bitti mi, Fransa’da aydınlar öldü mü?’ diye o kapaklarda sorular yer alır. Fransızlarda bu konuda kendilerine acımasızdır. Şimdi, şöyle bir şey var. Fransa’da aydın meselesinin tarihi bu sosyolojik anlamda öyle yüzyıllarca geriye gitmiyor. Aydın tanımı Dreyfus Olayı’yla birlikte aşağı yukarı canlanıyor 20. yüzyılın başında bir de “Trahison Des Clercs” yani memurların ihaneti diye bir kitabın yazılmasından sonra bu aydın kavramı Fransa’da gündeme geliyor. Entelektüel, biz işte onu aldık, çevirdik bir dönemde münevver dedik. Tenvir etmek, nevr kökünden aydınlatma kökünden gelir eskilerden beri... Tenvirat bölümleri vardır aydınlatma sonra Türkçeleştirdik aydın dedik. Ona da eleştiriler geliyor vesaire zannediyorum Nurullah Ataç’tır bunu Türkçeleştiren birçok şeyi Türkçeleştirdiği gibi. Fransa bu aydınlar meselesini dönem, dönem yaşadı, ama hiç şüphe yok ki aydın kavramının Fransa’da doruğa tırmandığı dönem 1945 sonrasıdır. Yani Sartre’nın varoluşçuluk

kavramını ortaya atması, Albert Camus'yla birlikte Combat dergisinde birtakım yazılar yazması sonra bu Combat'ın ikisinin arasında cereyan etmesi yani Sartre'la Camus'un birbiriyle darılması, kavgaya tutuşması ki onun sebebi tamamen Rusya'daki resmi sosyalist hareketin yani Stalinci hareketin ikisi arasında farklı yorumlanışdır bu. Bunu başka türlü göstermek, değerlendirmek zaman zaman söz konusu olmuştur, ama ana problematik budur ve Sartre tabii eşi, hayat arkadaşı, partneri Simone de Beauvoir'la birlikte sürdürdüğü yaşantı bütün bunlar aydının Fransa'da muhalif, uzlaşmaz bir kimlik olarak teşekkül etmesine, öne çıkmasına yol açmıştır. O kadar ki Sartre'a biliyorsunuz Nobel'i verdikleri zaman kabul edersem eleştirdiğim kapitalist dünyanın bir parçası olurum, dedi ve reddetti. Bu aydın kimdir? Bu aydın, toplumun bütün sorunları hakkında fikir beyan eden, tavır alan, eleştiren, muhalefet eden bir tipolojidir. Fakat sonra benim yine üstatlarımdan Michel Foucault, bu konuyu kendi tarihsel çerçevesi içinde irdeledi ve dedi ki; "Sartre'ın ve arkadaşlarının yani önemleri itibariyle o ve öncekiler genel aydındı yani 'general intellectual' demin arz ettiğim gibi her konu hakkında fikir veren, her konu hakkında tavır alan, tutum içine giren, muhalefet eden, devlete ve siyasete akıl yürüten büyük bir oranla solda yer alan insanlardı. Bu genel aydın kavramı artık bitmiştir." dedi. Yani Foucault bunu böyle bir küçük makale olarak söylemiyor çok analitik çeşitli yorumlardan sonra Kantçı aydınlanma düşüncesi 'saper aude' bilmeye cesaret et düşüncesinden hareket ederek kendini tanımlayan ve biçimlendiren genel aydın bitmiştir. Onun yerine özel aydın türü orta çıkmıştır yani belli sorunlar etrafında, belli problematikler etrafında düşünce üreten, tavır alan, tutum içine giren insan tipi ortaya çıkmıştır. Şimdi aydınlar yani Dreyfus'ten beri devam edip gelen aydınlar gerçekten de generalisttir yani geneldir ama şimdi bu Foucault'nun getirdiği ve tabii, Clive Beller birçok sosyoloğun üzerinde düşündüğü bu aydın tipi diyelim ki yeni aydın tipi bir realitedir ve bugün Sartre türü bir aydın bulmak zor o kadar ki Fransızlar şu lafı ederler Sartre tabii solda, Marksist bütün hayatı boyunca acaba Marx'la Freud'u birleştirebilir miyim diye cilt cilt kitaplar yazdı binlerce sayfa yazdı. Yani işte ben kendimi Joyce geleneğinden geliyorum dedim sözün başında öyle tanımladım. Sartre geleneği deseydim daha doğru olurdu. Jean Genet'in kitapları için bir ön söz yaz dediler veya Flaubert'in bütün kitaplarını yayınlıyordu Galimard bir ön söz yaz dediler, dört cilt kitap yazdı. "... Delisi" diye dört büyük cilt şu yan tarafta duruyor. Politik olarak çok sert birisiydi ve onun karşısında da Raymond Aron vardı. O sağda yer alan De Gaulleci birisi. Fransızlar sonunda şöyle dediler Raymond Aron'la haklı çıkacağıma Sartre ile yanlayım daha iyi. Onların aydın kabulü bu kadar içerdendi ama bugün Fransa'da hala elbette kendilerine filozof diyen insanlar var. Bunlar elbette aydınlar ama artık bir Sartre bulmak mümkün değil. Dünyanın sorunlarını bakın dikkat edin bugün bir tek insan veya teker teker insanlar değil artık daha yatay örgütlenmiş, daha anonim, daha sorunlar çevresinde bir araya gelen sorunu çözdükten sonra dağılan grup hareketleri çözüyor. O bakımdan bugün artık daha fazla Sartre türü bir aydının olabileceğini söylemek bana çok zor geliyor. Bunu çok üzümlere ifade ettiğimi özellikle belirtmek isterim.

**Said Akçura:** Çok ilginç açıklamalar dinledik. Bu arada bir soru daha var müsaade ederseniz. Şimdi çok kısa bir bilgi vereyim. Soruyu soran İpek Cem Taha kendisi Işık Üniversitesi Mütevelli Heyeti üyesi olup aynı zamanda da eski Dışişleri Bakanlarımızdan İsmail Cem'in ki o bir kültür insanıydı gerçekten onun kızı oluyor. Şimdi sorusuna geliyorum. "Üniversitelerin kültürün dönüşümü, evrimi ve sentezlenmesindeki rolü nedir? Türkiye'deki kültürün evrimindeki rolleri ne olmuştur, bugüne ve geleceğe dair katkıları ne olabilir?" Buyurun Sayın Kahraman,

**Hasan Bülent Kahraman:** Efendim, tabii ben İsmail Cem Bey'le uzun bir ilişki tarihi yaşadım, kendilerini yakından tanıdım. Onu önce "Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi" isimli efsanevi kitabından tanıdım. Sonra onun çıkardığı Politika gazetesinde ben çok genç 17, 18 yaşında belki birisi olarak birtakım yazılar yazdım. Sonra hayat böyle bir şeydir İsmail Bey benim bakanım oldu yani ben o zaman Kültür Bakanlığında idim. Bakanların hızlıca değiştiği bir dönemdi. İsmail Bey ile

tabii çok yakın çalışıyorduk o zaman onun öncesinde çeşitli olaylar içinde ama öyle bir ilişkimiz bakan-danışman ilişkimizde oldu. Maalesef aramızdan çok erken ayrıldılar. Türkiye’de içinde bulunduğu sosyal demokrat kesimde onun kadar düşünce üreten çok az insan vardır belki ben onu kendime bir örnek olarak da almışımdır. Madem siz kendisini andınız bende bunları zikretmeyi bir borç biliyorum. İsmail Bey ayrıca görüşlerimizin uyuşmadığı zamanlarda da gösterdiği büyük hüsnü kabulle benim ayrıca gönlümü her zaman kazanmış birisidir. Şimdi, üniversiteler meselesine gelince aslında Batı’da üstünde konuştuğumuz bu kültür tarihi biraz da üniversiteler tarihidir. Yani tabii üniversite olgusu Fransa’da veya Almanya’da veya İtalya’da başlı başına bir alandır. Türkiye’de de yavaş yavaş ciltler halinde üniversite tarihi yazılıyor. Bizim üniversite tarihimiz kabul edelim ki Batı’nın üniversite tarihiyle mukayese edilmeyecek kadar kısa modern anlamda. Tamam, İstanbul Üniversitesinin üstüne 1453 yazıyoruz. Ben de bunu destekliyorum keşke 1353 veya 1299 da yazabilsek ama bu ne kadar doğru bunu bilemem. Ama Cambridge Üniversitesinin ne zaman kurulduğu belli ve asırlara bağlı olan bir tarihten söz ediyoruz. Yani Amerika’nın tarihi yok deriz. Princeton Üniversitesinin tarihi 200 seneye yakındır, Harvard Üniversitesinin tarihi 200 seneye yakındır. Belki bir süre sonra Batı’daki üniversitelerin binlerle ölçülen yaşları kutlanacak ama şunu söyleyeyim bizim de elbette bir kendimize özgü düşünce üretme yapımız vardı. Batı’nın Rönesans’ını nasıl oluşturduğunu biliyoruz yani antik Yunan felsefesi metinlerinin Arapçaya çevrilmesi bunların Endülüs Emevileri aracılığıyla tartışılması ve onların tekrar bu defa Arapçadan Latinceye çevrilmesi bize Rönesans’ı getirdi. Dolayısıyla Batı felsefe tarihi okunursa, Batı matematik tarihi okunursa bunun Doğu felsefe ve matematik tarihiyle ne kadar iç içe olduğu belli ama teknoloji temelli (işte o yüzden konuşmamda da onu çok vurguladım!) teknoloji temelli ön almalar, ilerlemeler ortaya çıktıktan sonra bu tarihler unutulur. O zaman o tarih kendi bilimcilerinin, scientistlerinin araştırmalarına terk edilir. Türkiye’nin, Osmanlı’nın son döneminde başlayan darülfünun tarihi ve ondan sonra cumhuriyetle birlikte başlayan üniversite tarihi elbette daha dünkü bir tarih. İşte biz burada cumhuriyetin 97. yılını kutluyoruz. Benim ömrüm bunun 63, 64 senesini yaşadı. Cumhuriyetten önce yaşayanlarla da ben dostluk, ahbaplık da ettim. Yani bazen şimdi bakırım doğumu mesele Wikipedia’da Osmanlı İmparatorluğu der. Benim yani beraber oturduğum kalktığım birtakım insanların bu şekilde tanımlanması tabii beni şaşırtıyor, ama bizdeki üniversite tarihi daha yok denecek kadar yakın. Ama bir tek şey söyleyeyim geçen yıl 10 Kasım’da üniversitemizde bir konferans benden istemişlerdi. Onu, o vazifeyi yerine getirirken üzerinde çok yıllardır çalıştığım Alman Yahudi hocalar konusunu anlattım. Bu konuyu ben yıllardır irdelerim. Bir tarihte Princeton Üniversitesinde şey Sabancı Üniversitesinde gelmiş bir hocamız bu konuda çok önemli büyük bir kitap ta yazdı. Bu hocalar, bu hocalar, hiç şüphe yok ki darülfünun reformundan sonra tamam çok acı yanları vardır o işin ama o reformdan sonra bize modern üniversiteyi hediye etmişlerdir. Beni mazur görün bu şekilde bir tanımda bulunduğum için ama ne söylediğimi biliyorum eğer denk gelseydi demin adını zikrettiğim Walter Benjamin Türkiye’ye gelecekti yazışmaları burada. Eğer denk gelseydi Einstein Türkiye’ye gelecekti yazışmaları ortada. Onlar gelmediler ama kendi alanlarında dünyaya ekoller, teoriler armağan etmiş insanlar üniversiteye geldiler. Yani bunlar fen bilimlerinde, bunlar tıp bilimlerinde, bunlar beşeri bilimlerde geldiler ve Türkiye’deki bilimsel düşüncenin dönüşmesinde, analitik düşüncenin gelişmesinde üniversitenin bir toplum kurumu olarak bu bahsettiğimiz kültürel yapıları hazırlamasında rol oynadılar. Şimdi ayrıntıya girip vakit almak istemem, ama bu hocalar yazın üniversiteyi kapatmazlardı. Üniversiteyi Anadolu’ya taşırlandı, Anadolu’da eğitim yaparlardı ve o konferanslar aracılığıyla o insanlara bir bilgi, bir ışık götürmeye çalışırlardı. Geceleri üniversite kapanmazdı. Geceleri gene konferanslar, seminerler diğer çalışmalarla üniversite gece yarısına kadar kalırdı. Bugün her ilde bir üniversite açılmasını ben destekleyenlerdenim üniversite hocası olarak açılmasını mı diyeceğim! Öyle bir şey söyleyebilir miyim ama bu açılan üniversitelerin nitelik problemlerinin hepimiz farkındayız, hepimiz farkındayız. Sadece Anadolu’da açılan üniversitelerde değil İstanbul’daki 80 sayılı 80’i

bulmuş geçmiş değerli rektörümüz burada üniversitelerinde nitelik problemlerinin farkındayız. Dolayısıyla üniversitenin Türkiye’de düşünce hayatında, bilim hayatında rol oynaması için, etkin olması için bence biraz daha önünde gideceği yol var. Bu tek başına üniversitenin ve üniversite hocasının yapacağı bir iş değil. Bu aynı zamanda demin bazı eksiklerine değindiğim eğitim politikasının bir sonucu. Yalnız bir şey söyleyip bitireyim üniversitedeki bilim adamı işte biraz Foucault’nun tarif ettiği gibi özel aydın mı olacak yoksa kamusal entelektüel mi olacak yani public intellectual mı olacak? Benim bu konudaki görüşlerim farklıdır. Ben her üniversite hocasının aynı zamanda bir kamu entelektüeli olması gerektiğine yürekten inanırım. Kendi bilimsel çalışmasını konuya en uzak insana bile onun anlayacağı dille anlatabilmesindeki zorunluluğa inanırım. Bunlar da üniversite hocalarının üniversite yapılarından bağımsız olarak kendi içlerinde duyacakları bir ihtiyacın ve bu ihtiyacı topluma götürmenin yöntemi olarak eğer benimsenir gelişirse bu çok kısa, bu çok kısa tarihimiz belki daha kısa bir sürede daha uzun bir yol, daha büyük geniş bir yol alabilir. Teşekkür ederim.

**Said Akçura:** Ben de izleyiciler adına müsaadenizle konuşayım, yorumlarınız için, düşünceleriniz için çok, çok teşekkürler. Az da olsa birkaç sorunun bir konferansta ortaya çıkmış olması sevindirici, umut verici. Umarım ileriki konferanslarda da daha fazla sorular sorulur. Bakın, açılış konuşmasında ne demişim Sayın Profesör Kahraman, ‘Biz konferansların 49. suna ulaştık. Bir yandan kültürü paylaşmak diğer yandan da çevre eğitim kurumlarına örnek olmak düşüncesindeyiz.’ İşte bu, bu çok önemli! Bu tür toplantıların diğer üniversitelerde yayılmasını ama özellikle nitelikli olmasını, nitelikli olması sizde bunu vurguladınız. Çok teşekkürler bu son derece önemli. İşte o herhalde toplumdaki genel kültürün az da olsa artmasına katkıda bulunur aksi halde bizim de devam etmemiz çok zor olacak. Çok güzel bir konferans oldu, çok yararlı oldu. Bu adeta bir entelektüel ziyafetti Sayın Profesör Kahraman size çok teşekkür ederiz. Bu, burada kalmamalı. Ben çok iyi hatırlıyorum birkaç hafta evvel Sayın Sevgili Attilâ İlhan’ı okulumuzda anlatmıştınız 15. ölüm yıldönümü dolayısıyla. Ben o günlerde dikkatle gazetelere baktım. Bir gün öncesi, o günü ve ertesi günü olarak ne yazık ki baktığım gazetelerde bir yazıya, bir fotoğrafa rastlamadım! Halbuki sizi dinlemiş olsalardı eminim birçok köşe yazarı değinecekti. Daha evvel kültür merkezlerinde mesela Caddebostan’dakini hatırlıyorum birkaç sene önce çok güzel bir kutlama oldu. Bu yapılması gerekendi. Sanıyorum Attilâ İlhan’a karşı haksızlık ettik. İşte bu kültür eksikliğinden kaynaklanıyor, diyorum. Bunu özellikle vurgulamak istiyorum. Bu arada sizin de bu konferanslara kurumumuzda sadece üniversitede değil okullarda, vakfımızda da devam etmesini diliyorum, diliyoruz. Tekrar tekrar teşekkürler bizi aydınlattınız. Ben beynimde adeta yarı uykuda olan nöronların yani o beyin hücrelerinin ışıdamaya başladığını şu anda hissediyorum. Sağ olun.

**Hasan Bülent Kahraman:** Efendim, ben de lütfedip davet ettiğiniz için teşekkür ederim. Katılımcılar arasında öğrencilerim, dostlarım var hepsine teker teker teşekkür ediyorum. Vakfımızın, üniversitemizin yöneticilerine onların bazılarını görüyorum muhtemelen bazılarını da görmüyorum onlara teşekkür ediyorum lütfedip bu geç saatlere kadar kaldılar. Bundan sonraki konferanslarda dinleyici olmayı ve soru sormayı söz vererek bende burada bu konferansı kapatıyorum herkese tekrar teşekkürler ederek, iyilikler dileyerek.

**Said Akçura:** Sayın Kahraman, dinleyici olarak dediniz ben de size güzel bir haber vereyim, müjde vereyim. Şimdi, Kasım ayının programı bugün biraz daha netleşti. Boğaziçi Üniversitesi Emeritus Profesörü Sayın Zafer Toprak, 10 Kasım Salı akşamı saat 18:00’de bize son çıkan kitabını odağa alarak cumhuriyetin evrim felsefesi ve Atatürk üzerine bir konferans verecek. Bunu da hepimize duyurmak, paylaşmak isterim. Siz sayın izleyicilerimize de saygılarımı sunuyorum ve iyi akşamlar diliyorum.

**Hasan Bülent Kahraman:** İyi akşamlar, efendim.

**\*\*\* Video burada sona eriyor. \*\*\***